

УДК 351.9:94(477):050(043.3/.5)

Олена Пастушенко,

голов. спеціаліст департаменту атестації кадрів МОН України,
канд. філол. наук

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ В СУЧАСНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ

Розглянуто коло дисертаційних досліджень, де піднімалися питання щодо історії національної періодичної преси на різних етапах розвитку в XIX–XX ст., її ролі, функцій, внеску в розвиток суспільно-політичних та культурних питань розвитку державної ідеології та державотворчих процесів.

Ключові слова: українська преса, державотворення України, історичні джерела державності, періодичні видання України.

За останні 20 років в Україні почався процес активного вивчення історії національної періодичної преси, її ролі, функцій, внеску в розвиток суспільно-політичних та культурних питань розвитку державної ідеології та державотворчих процесів, як у ретроспективі, так і в сучасному державотворенні України. Однак, і сьогодні відсутнє наукове узагальнення основних тенденцій вивчення ролі сучасних досліджень преси в історіографічному аспекті, що визначає новизну запропонованої наукової розвідки.

Разом з тим актуальність таких досліджень визначається не лише значною роллю преси в суспільно-комунікаційних процесах, а й необхідністю координації та розвитку пресознавчих досліджень в Україні, потребами наукового осмислення її подальшого розвитку, оскільки проблематика дисертаційних досліджень висвітлює найбільш актуальні та соціально гострі питання історії та сучасного стану газетної періодики.

Мета й завдання статті полягають у тому, щоб встановити загальні напрями та дисертаційну проблематику основного кола пресознавчих досліджень, з'ясувати бібліографічний аспект питання, а також провести загальний огляд дисертаційних праць з названої проблеми – преса та питання державотворення в Україні.

У дисертаційних дослідженнях розглядалися такі аспекти, як види та типи видань, жанрові та публіцистичні особливості, політична

та культурна спрямованість, редакції та особи, які займалися виданням преси, чинники, що впливали на існування та розвиток преси тощо. Історія преси як діючого засобу формування державного менталітету, розвитку національно-культурного руху стала помітним об'єктом дисертаційних досліджень, як історичних, так і філологічних.

Зрозуміло, що періодизація історії преси тісно пов'язана з історичною періодизацією, що об'єктивно відображає суспільні процеси кінця XIX – XX ст. Так, комплекси дисертацій присвячені таким періодам, що були однобічно висвітлені в радянській історіографії або взагалі не вивчалися, зокрема:

- періоду XIX – початку XX ст. – пресі як джерелу вивчення національно-культурної політики та національно-культурного руху;

- періоду 1905–1914 рр., коли преса здійснювала пропаганду національно-культурного руху та відстоювала національні інтереси українства;

- періоду Української революції 1917–1920 рр. та національно-визвольної боротьби за Українську державу, коли почалося державне будівництво, а питання державотворення набули реальної гостроти в умовах діяльності різних урядів;

- 1920–1930-х рр. XX ст., коли велася боротьба з натиском радянської ідеологічної системи та репресивною політикою, а також упроваджувалися ідеї радянського державного будівництва;

- 1941–1945 рр. – періоду війни та нацистської окупації, який також у радянські часи характеризувався суб'єктивним аналізом історії преси, у цей період національна преса також публікувала статті.

Сучасний період (преса політичних партій, засобів масової інформації новітньої України, роль преси в державотворчих процесах періоду незалежності та її функції є об'єктом політологічних, філологічних та історичних досліджень).

Серед праць, присвячених великим хронологічним періодам, що торкаються різних етапів діяльності преси, слід відзначити докторську дисертацію із соціальних комунікацій І. З. Павлюка, яка охоплює легальну пресу всього періоду 1917–2000 рр. і присвячена таким регіонам, як Волинь, Полісся, Холмщина та Підляшшя (2009) [18], де комплексно досліджено українськомовну легальну пресу цих історичних місцевостей на різних етапах у контексті загальносвітових історичних процесів XX ст.: 1917–1939 рр. (у складі Російської імперії та з 1921 р. – Польської Республіки); 1939–1941 рр., 1941–1944 рр. (насамперед окупаційну пресу періоду Генеральної губернії та рейхскомісаріату), 1944–1990 рр., а також 1990–2000 рр. – періоду формування незалежної України у зіставленні

з радянською пресою в складі УРСР. Показано близькість демократичних моделей розвитку преси в дорадянський період та в часи незалежності, а форми існування окупаційної преси описано як реалізацію тоталітарного архетипу з домінуванням інтересів ідеологічної системи над духовними інтересами особистості. До наукового обігу залучено 424 часописи та тисячі імен учасників творення інформаційно-комунікаційного простору періодичної преси.

У дослідженні О. Ф. Коновця на звання доктора історичних наук визначено склад та джерельну значущість періодичної преси України XIX – першої третини XX ст., розглянуто, серед інших, питання боротьби науково-просвітницької преси за формування національної свідомості українців, напрями просвітництва народу, національну культуру та окрему державність, діячів науки та культури, які закладали засади розвитку української преси [12].

Фундаментально досліджувалася джерельна цінність різних видів та напрямів періодичної преси періоду другої половина XIX – першої чверті XX ст. І. В. Крупським у докторській дисертації в галузі історичних наук, де висвітлено процеси боротьби за Українську державу, розвиток ідей, підходів різних політичних сил, подано характеристику процесів трансформації ідей від автономії до незалежності [14].

Дисертація М. М. Романюка присвячена українській пресі Північної Буковини як джерелу вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940) за умов австрійського панування та румунської окупації краю (2000), що розглядає питання виникнення українських суспільних течій та політичних партій, їх програмні вимоги, ставлення Австро-угорської монархії (1870–1918) та королівської Румунії (1918–1940) до національної преси, про висвітлення економічного, суспільно-політичного та культурного життя краю та формування національної свідомості українців, згуртування народних мас навколо ідеї створення окремого українського автономного краю та проголошення незалежної держави, утвердження державницьких ідей [24].

Особливості становлення, функціонування й основних тенденцій розвитку преси Луганщини 1917–1938 рр. у контексті суспільно-політичних подій краю розглянуто в кандидатській дисертації із соціальних комунікацій К. М. Ульянової, яка проаналізувала передумови виникнення та становлення типу «партійно-радянської» преси з урахуванням специфіки регіональних і загальноукраїнських факторів, становлення радянських державних підходів до ролі преси, ролі окремих осіб у цьому процесі [28].

Ряд дисертацій присвячено питанням розвитку української преси

другої половини XIX – початку XX ст. як чинника формування національної свідомості та утвердження національної ідеї українців та боротьби за автономію України, реформування виборчого законодавства в умовах відсутності української незалежної держави, розвиток національно-визвольного руху, зокрема в праці О. А. Яцини – про роль преси у національно-культурному русі 1907–1914 рр. [32], О. М. Хімяк – про роль преси Галичини XIX – початку XX ст. [29]; Н. П. Олешко – національно-визвольний рух у Галичині на початку XX ст. та українська преса Наддніпрянської України [17]; газети «Громадська думка»/«Рада» (1905–1914) як першої щоденної україномовної газети Наддніпрянської України [9]; утвердження національної ідеї захищених на звання кандидатів історичних та філологічних наук.

Слід згадати й дослідження Ю. М. Половинчак, яка присвятила дисертацію боротьбі газети «Киевлянин», що відображала позицію представників монархічно налаштованих кіл, з українством наприкінці XIX – початку XX ст., у т. ч. в питаннях державної політики [22].

Найбільш активно питання ролі преси в українському державотворенні досліджувалися в період 1917–1920 рр.

Серед дисертацій, присвячених цьому періоду, найбільш фундаментальними є дослідження Г. Я. Рудого, С. П. Сегеди, О. В. Богуславського, В. В. Гутковського, О. В. Пархітька, Д. В. Будкова, П. І. Губи.

Г. Я. Рудий розглядав періодику України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури та масове історичне джерело (1917–1920). У дисертації показано загальні тенденції формування і функціонування газетної періодики України в період Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, УРСР, запропоновано її систематизацію і класифікацію, проаналізовано тематику й зміст опублікованих матеріалів періодичних видань, у тому числі загальні державотворчі підходи та принципи в системі духовних цінностей українського народу [25].

У дослідженні С. П. Сегеди розкрито формування типу військового видання в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») [26], питання української військової преси як складової інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921) розглянуто О. П. Позняковим [21].

Дослідження О. В. Богуславського присвячено інформаційно-пресовій діяльності Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. [1]. Ним розкрито процес становлення, розбудови та функціонування урядової пропагандистсько-інформаційно-пресової служби в цей період, з'ясовано, що урядові чиновники надавали важливого значення проблемі

пропаганди української ідеї та інформаційної роботи в масах, що демонструють законодавчі акти та створення відповідних урядових структур та інфраструктури інформаційної діяльності.

Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) розглядалася В. В. Гутковським [6]. Висвітлено роль українських громадсько-політичних діячів у заснуванні періодичних видань, розкрито політику самодержавства і російського більшовизму щодо українських культурних та державотворчих проблем, з'ясовано основні етапи розвитку державної ідеї: від культурно-просвітньої діяльності й до вимог автономії та незалежності держави. Охарактеризовано роль преси в пробудженні нації до політичного життя, проаналізовано проблематику газетно-публіцистичних виступів, присвячених національно-культурним та державотворчим проблемам української нації.

Більш вузькі питання регіонального характеру розглянуто в дисертації О. В. Пархітька, що присвячена одеській періодичній пресі періоду визвольних змагань [19]. У ній розкрито деякі питання щодо принципової відмінності преси періоду національно-визвольних змагань від періодичних видань часів царату та радянської влади.

Не були забуті й аспекти міжнародної діяльності Української держави цього періоду в працях Д. В. Будкова, що присвячені міжнародно-інформаційній діяльності Української держави 1917–1923 рр. [2], де спеціально проаналізовано пресу діяльності різних типів української державності у 1917–1923 рр. – Центральної Ради Української Народної Республіки, Української Держави Гетьмана П. Скоропадського, радянської України (УСРР), Державного центру УНР в еміграції, показаний процес відродження національної державності, прагнення України встановити свій статус на міжнародній арені, сприяння громадських організацій та української діаспори в міжнародно-інформаційній роботі українських урядів та дипломатичній роботі.

Тематика ролі преси як джерела дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. продовжується в докторській дисертації П. І. Губи [5], де здійснено джерелознавчий аналіз матеріалів періодичної преси в контексті історії національно-визвольних змагань і державотворчих процесів в Україні у період 1917–1920 рр., розкрито форми, методи та засоби відображення державотворчого процесу на різних етапах української революції та тенденції становлення й розвитку газетної періодики як історичного джерела, інформаційного потенціалу для

з'ясування державницької місії Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, їхньої внутрішньої та зовнішньої політики.

Історія преси УРСР у контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) розкрито в дисертації О. А. Коляструк [11]. Дисертантка простежила механізми впливу преси на масову свідомість, визначила методи та способи впровадження пресою радянських стереотипів у громадську свідомість, коливання ціннісних орієнтирів у національному самоусвідомленні нації та особи, показала діяльність цензури в обмеженні друкованого слова та національної думки.

Декілька дисертацій на звання кандидата історичних наук присвячено недосліджуваним питанням періодичної преси періоду війни 1941–1945 рр. з різних ідеологічних позицій боротьби за державу. Так, у дисертації Д. М. Титаренка [27], присвяченій пресі Східної України періоду німецько-фашистської окупації як історичного джерела (1941–1943), розглянуто пресу Східної України періоду німецько-фашистської окупації, функціонування періодичних видань Юзівщини (Сталінщини), Ворошиловградщини та Харківщини, охарактеризовано їхні інформаційні можливості щодо висвітлення соціально-економічного стану та духовного життя регіону, підпільно-партизанського руху та ходу бойових дій на радянсько-німецькому фронті. У дисертаційному дослідженні В. А. Гедза вивчалися газети «Українське слово» та «Нове українське слово» як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943) [4], у яких розкрито інформаційні можливості газет у висвітленні перебігу бойових дій на фронтах Другої світової війни, соціально-економічного стану, культурного та духовного життя регіону, показано офіційну інформацію, публіцистичні жанри, авторами яких були журналісти та письменники України, що залишилися на окупованій території.

У праці К. М. Курилишина [16], присвяченій україномовній легальній періодиці часів нацистської окупації (1939–1944), проаналізовано вплив ОУН на формування редакційної політики української легальної преси на початковому етапі війни, цензурні обмеження з боку окупаційної адміністрації, у науковий обіг уведено 365 назв легальних періодичних видань даного історичного періоду, розкрито історію створення, редакційні колективи, вплив періодики на тогочасне суспільно-політичне життя українського населення.

У дисертації В. М. Яременко розглянуто політику німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті Україна (1941–1944) [31], вивчено особливості виникнення та функціонування місцевих видавництв, рівень професійності редакторів та штатного персоналу, матері-

ально-технічне забезпечення, досліджено читаність періодики, а також пропаганди та ступінь її впливу на місцеве населення в різних питаннях, у тому числі щодо державних питань.

Доволі зрозумілим є відсутність розкриття подальшого періоду радянської преси в 50–80-х роках.

За останні роки значної уваги набули питання становлення преси та ролі сучасної преси незалежної України у формуванні державотворчих процесів.

Політологічний аспект цього процесу та державотворчі функції досліджено І. І. Паславським, який проаналізував становлення преси як активної політичної сили розбудови незалежної держави [20].

А. О. Костишева в докторській дисертації в галузі історичних наук досліджувала становлення й розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті роки ХХ ст.) [13], охарактеризовано стан вітчизняних досліджень масової комунікації України, висвітлено процес інституалізації пресознавства, інформаційні можливості різних видів джерел та формування національного інформаційного простору новітньої України в правовому, політичному та економічному аспектах, роль політико-ідеологічних, економічних та культурних чинників у розвитку української преси, з'ясовано характер взаємодії політичної системи та системи засобів масової комунікації (ЗМК), встановлено вплив державної політики в інформаційній сфері на принципи організації процесу діяльності газет та журналів, проведено аналіз типологічних рис та структурних елементів української періодики за умов розвалу СРСР та трансформацій пострадянського суспільства, а також визначено перспективні напрями розвитку періодики України в процесі розбудови інформаційного суспільства.

Комплексне дослідження всеукраїнської загальнополітичної газети як типу друкованого видання суверенної України на прикладі газет «День», «Дзеркало тижня», «Молодь України», «2000», «Киевский телеграф» у період 1998–2006 рр. у контексті утвердження суспільної моралі в Україні вивчала О. І. Ильченко [7], визначено їх головні тематичні тенденції, пріоритетність, жанрові особливості журналістських виступів, систем рубрикацій газет, вказано частоту публікацій морально-виховного змісту, вимоги до написання публікацій, морально-етичну тематику опитування для соціологічних служб газет тощо.

Окрему групу становлять дисертації, що присвячувалися міжнародним аспектам існування незалежної України. Так, у дисертації

В. В. Поплавської висвітлюються тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів у газетній періодиці України та Польщі [23], розглянуто процес формування стратегічного партнерства в об'єднаній Європі та наголошено на провідному значенні мас-медіа в його реалізації, оскільки за умов стрімкої глобалізації саме засоби масової інформації дедалі більше впливають на розвиток національної політики держав, показано процес переходу до інформаційного суспільства та комунікаційних технологій, транскордонних каналів комунікації, медіалізації суспільного життя.

Український медійний дискурс 2000-х років з погляду творених і підтримуваних у ньому ідентичностей, ідеологій і владних відносин досліджував у докторській дисертації в галузі політології В. М. Кулик [15]. Ним проведено огляд жанрово-тематичної структури й ідеологічних ефектів дискурсу популярних газет і телеканалів, розглянуто окремі тематично окреслені дискурсивні практики, дискурсивну нормалізацію різноманітних суспільних явищ, що є наслідком відсутності проблематизації даних подій. Акцентовано увагу на медійному зображенні етнокультурних та етнополітичних процесів.

Важливим для української політичної системи стало дослідження М. А. Карася, що присвячено регіональній пресі в демократичному суспільстві (на прикладі періодици США) [8], де регіональному сегменту як провідному в структурі системи преси розвинутих країн приділено основну увагу. Автор доводить, що завдяки перевагам локальності газета ефективно вирішує проблему громадського контролю над демократичним самоврядуванням, і вбачає шлях від розладу до гармонії для вітчизняної місцевої преси в засвоєнні проблемно-пошукового методу журналістського відображення дійсності, запозиченні досвіду випуску друкованих органів індустріальних держав Заходу.

Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення й розвитку відносин України та НАТО у 1990-х роках) розглядалася в дисертації В. І. Власенко [3]. Вона показала значний вплив друкованих засобів масової інформації різного політичного спрямування на міжнародну діяльність держави на прикладі становлення та розвитку відносин між Україною та НАТО в 1990-х роках. Дослідження проведено на основі публікацій у дев'яти провідних українських газетах, за допомогою класичних методів соціологічного аналізу текстів масової комунікації з'ясовано чинники ефективності впливу друкованих засобів масової інформації на вироблення та реалізацію зовнішньої політики України, зокрема у важливому її напрямі – розвитку

відносин з Північноатлантичним оборонним союзом. Висвітлено реалізацію пресою функції формування об'єктивної громадської думки, роль у процесі підготовки й прийняття державних зовнішньополітичних рішень та важливість налагодження співпраці між пресою та владними структурами, причетними до прийняття зовнішньополітичних рішень.

Об'єктом дисертації В. Цісака стала трансформація преси в Польщі й Україні в контексті суспільних змін у 1989–1999 рр., розглянуто основні складові системи преси: розвиток законодавства про пресу та правове поле діяльності друкованих засобів масової інформації, політичний та економічний клімат, його вплив на функціональність, а також ефективність преси, основні типологічні сегменти друкованої періодики обох країн (диференціація преси згідно з її видами, функціями та ринковими нішами), основні аспекти професійної діяльності журналістів як агентів (центральної діючої суб'єктив) системи преси [30].

У дисертаційному дослідженні Ю. В. Колісника, присвяченому пресі національних меншин України як засобу їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999) [10], проаналізовано вплив демократичних перетворень в Україні на відродження етнічних меншин, значення преси нацменшин у їх національно-культурному розвитку, взаємозв'язки титульної нації та нацменшин, показано практичне поєднання національних та інтернаціональних цінностей. Особливу увагу приділено вихованню толерантності – запоруки міжнаціональної єдності й стабільності, показано, що збільшення обсягів інформаційного забезпечення, видання національної преси є характерними проявами вільного розвитку етнічних меншин за умов української державності, яка забезпечує належні права та свободи громадян різних національностей.

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що в останні 20 років дослідження проблеми державотворення преса зазнала значного розвитку. Найбільша увага приділялася питанням преси та державотворення в добу Української революції та визвольних змагань українського народу (1917–1920), нацистської окупації (1941–1944), сучасному періоду незалежної України. Певний внесок зроблено й дослідженням ролі преси в становленні національної свідомості та розвитку національно-державних ідей наприкінці XIX – першої чверті XX ст., боротьбою ідеологій радянської системи та національної державної ідеї в українській пресі.

Розглянуто питання типології преси, форм, методів, засобів відображення державотворчого процесу на різних етапах розвитку України та за різних суспільно-політичних умов, тенденції становлення та розвитку

газетної періодики як історичного джерела, інформаційний потенціал української преси для дослідження процесів державотворення, питання боротьби науково-просвітницької преси за формування національної свідомості українців, напрями просвітництва народу, національну культуру та окрему державність, внесок діячів науки та культури в розвиток ідей державності України.

На особливу увагу заслуговує проведення реєстрації видань та їх характеристика, систематизація й класифікація видів преси, розкриття формування редакційної політики української преси, аналіз тематики й зміст опублікованих матеріалів періодичних видань, присвячених питанням розвитку ідей державності, розвиток законодавства про пресу, політичний та економічний клімат, його вплив на функціональність, а також ефективність преси.

Разом з тим тематику пресознавчих досліджень дисертаційного характеру, пов'язаних з питаннями державного будівництва в Україні, не можна визнати вичерпною з огляду на глибину цієї проблеми з точки зору політологічних, історичних та філологічних наук, а також з урахуванням наукового напрямку соціальних комунікацій.

Список використаної літератури

1. *Богуславський О. В.* Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / О. В. Богуславський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2002. – 20 с.

2. *Будков Д. В.* Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави. 1917–1923 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Будков Дмитро Валентинович, 2003. – 17 с.

3. *Власенко В. І.* Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Власенко Вікторія Іванівна, 2000. – 24 с.

4. *Гедз В. А.* Газети – «Українське слово» та «Нове українське слово» як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Гедз Віталій Анатолійович, 2009. – 16 с.

5. *Губа П. І.* Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 / П. І. Губа, 2007. – 39 с.

6. *Гутковський В. В.* Українська преса Наддніпрянщини в націо-

нально-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Гутковський Василь Васильович, 2002. – 18 с.

7. *Льченко О. І.* Всеукраїнська загальнополітична газета 1998–2006 рр. (в контексті утвердження суспільної моралі в Україні) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Льченко Олена Ігорівна, 2007. – 19 с.

8. *Карась М. А.* Регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Карась Максим Анатолійович, 1999. – 17 с.

9. *Кобинець А. В.* «Громадська думка»/«Рада» (1905–1914 рр.) – перша щоденна україномовна газета Наддніпрянської України: утвердження національної ідеї : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Кобинець Алла Володимирівна, 2005. – 20 с.

10. *Колісник Ю. В.* Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Колісник Юрій Вікторович, 2001. – 19 с.

11. *Коляструк О. А.* Преса УРСР в контексті політики українізації (20–30-ті роки XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Коляструк Ольга Анатоліївна, 2003. – 20 с.

12. *Коновець О. Ф.* Науково-просвітницька преса України XIX – перша третина XX ст. Історія. Теорія. Практика : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.10 / Коновець Олександр Федорович, 1994. – 39 с.

13. *Костишева С. О.* Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / Костишева Світлана Олександрівна, 2004. – 36 с.

14. *Крупський І. В.* Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 / НАН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1996. – 29 с.

15. *Кулик В. М.* Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 / Кулик Володимир Михайлович, 2010. – 28 с.

16. *Курилишин К. М.* Україномовна легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Курилишин Костянтин Михайлович, 2008. – 18 с.

17. *Олешко Н. П.* Український національно-визвольний рух у Галичині на початку ХХ ст. та українська преса Наддніпрянської України : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 16 с.

18. *Павлюк І. З.* Україномовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 років як структурна частина загально-національного інформаційного простору : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 / Павлюк Ігор Зиновійович, 2009. – 40 с.

19. *Пархітько О. В.* Одеська періодична преса періоду визвольних змагань : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Пархітько Олег Володимирович, 2005. – 20 с.

20. *Паславський І. І.* Державотворчі функції сучасної української преси : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Паславський Ігор Іванович, 1996. – 23 с.

21. *Позняков О. П.* Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / О. П. Позняков ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 20 с.

22. *Половинчак Ю. М.* Боротьба газети «Киевлянин» з українством наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Половинчак Юлія Миколаївна, 2007. – 23 с.

23. *Поплавська В. В.* Тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів в газетній періодиці Українита Польщі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Поплавська Вікторія Віталіївна, 2007. – 20 с.

24. *Романюк М. М.* Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 / Романюк Мирослав Миколайович, 2000. – 36 с.

25. *Рудий Г. Я.* Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 / Рудий Григорій Якович, 2004. – 33 с.

26. *Сегеда С. П.* Формування типу військового видання в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / Сегеда Сергій Павлович, 1999. – 19 с.

27. *Титаренко Д. М.* Преса Східної України періоду німецько-фашистської окупації як історичне джерело (1941–1943 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Титаренко Дмитро Миколайович, 2002. – 19 с.

28. *Ульянова К. М.* Преса Луганщини 1917–1938: становлення та основні тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 / Ульянова Катерина Миколаївна, 2009. – 20 с.

29. *Хімяк О. М.* Українська преса другої половини ХІХ–початку ХХ ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / О. М. Хімяк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2006. – 18 с.

30. *Цісак В.* Трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін (1989–1999 рр.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.01.08 / В. Цісак. – 2001. – 42 с.

31. *Яременко В. М.* Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / Яременко Вікторія Миколаївна. – 2008. – 17 с.

32. *Яцина О. А.* Національно-культурний рух 1907–1914 років і українська преса : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Яцина Олег Анатолійович. – 2002. – 16 с.